

Sygnatura akt II AKa 50/23

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 31 marca 2023 r.

Sąd Apelacyjny we Wrocławiu II Wydział Karny w składzie:

Przewodniczący SSA Cezariusz Baćkowski (spr.)

Sędziowie: SA Robert Zdych

SA Artur Tomaszewski

Protokolant: Katarzyna Szypuła

przy udziale Andrzeja Roli prokuratora Prokuratury (...) we W.

po rozpoznaniu w dniu 31 marca 2023 r.

sprawy L. O. i T. O.

o odszkodowanie i zadośćuczynienie

na skutek apelacji wniesionej przez pełnomocnika wnioskodawców

od wyroku Sądu Okręgowego we Wrocławiu

z dnia 16 grudnia 2022 r. sygn. akt III Ko 164/20

I. zmienia zaskarżony wyrok w pkt III w ten sposób, że:

- zasądza od Skarbu Państwa na rzecz wnioskodawców L. O. i T. O. ponad kwoty zasądzone w pkt I po 23542,91 złotych, tytułem odszkodowania wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia prawomocności wyroku do dnia zapłaty;

- zasądza od Skarbu Państwa na rzecz wnioskodawców L. O. i T. O. ponad kwoty zasądzone w pkt II po 132500 złotych, tytułem zadośćuczynienia wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia prawomocności wyroku do dnia zapłaty;

II. w pozostałym zakresie zaskarżony wyrok utrzymuje w mocy;

III. zasądza od Skarbu Państwa na rzecz wnioskodawców L. O. i T. O. po 240zł tytułem kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu odwoławczym.

IV. określa, że koszty sądowe postępowania odwoławczego ponosi Skarb Państwa.

UZASADNIENIE

Pełnomocniczka L. O., J. O. i T. O. wniosła o zasądzenie od Skarbu Państwa na ich rzecz:

- po 5797846,12 złotych z ustawowymi odsetkami za opóźnienie tytułem odszkodowania oraz

- po 1099430,52 złotych z ustawowymi odsetkami za opóźnienie tytułem zadośćuczynienia za szkodę i krzywdę jakich doznał na skutek represji za działalność niepodległościową ich zmarły mąż i ojciec F. O. od 15 kwietnia 1952 r. do 6

września 1956 r. ze strony radzieckich organów ścigania działających na terytorium Polski w granicach ustalonych Traktatem Ryskim.

W toku procesu zmarł J. O. (k. 59). Jego spadkobierczynie nie wstąpiły do postępowania.

W rozszerzonym żądaniu L. O. i T. O. domagali się zasądzenia od Skarbu Państwa na ich rzecz po 8696769,18 złotych z ustawowymi odsetkami za opóźnienie tytułem odszkodowania i po 1649145,78 złotych z ustawowymi odsetkami za opóźnienie tytułem zadośćuczynienia.

Sąd Okręgowy we Wrocławiu wyrokiem z 16 grudnia 2022 r., sygn. akt III Ko 160/20 zasądził od Skarbu Państwa na rzecz L. O. i T. O. po 70628,73 złotych z ustawowymi odsetkami za opóźnienie tytułem odszkodowania i po 397500 złotych z ustawowymi odsetkami za opóźnienie tytułem zadośćuczynienia; dalej idące roszczenia oddalił i rozstrzygnął o kosztach procesu.

Apelację od tego wyroku wniosła pełnomocniczka wnioskodawców L. O. i T. O.. Zaskarżając orzeczenie w części oddalającej wniosek zarzuciła:

I. Odnośnie zadośćuczynienia:

1) obrazę przepisów prawa materialnego, tj.:

- art. 8 ust. 1 i 2a ustawy z dnia 23.02.1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego w zw. z art. 445 § 1 i 2 k.c. oraz art. 448 k.c., poprzez błędną ich wykładnię skutkującą bezzasadnym oddaleniem w części ponad kwotę po 397.500,00 zł na rzecz każdego z wnioskodawców - T. O. i L. O. w przedmiotowej sprawie, w sytuacji gdy okoliczności niniejszej sprawy przemawiają za zasądzeniem na rzecz ww. wnioskodawców zadośćuczynienia w wyższej wysokości (przedmiotowej kwoty zadośćuczynienia wskazanej we wniosku);

- art. 8 ust. 1 i 2a ustawy lutowej w z. x art. 445 § 1 i 2 k.c. oraz art. 448 k.c. poprzez ich błędną wykładnię i nieuwzględnienie we właściwy sposób wszystkich istotnych okoliczności, które miały wpływ na wymiar krzywd F. O., a zwłaszcza poczucia rażącej niesprawiedliwości z powodu niesłusznego pozbawienia go wolności w związku z działalnością niepodległościową złych warunków, w jakich wówczas przebywał, jego problemu z pogorszeniem stanu zdrowia, a w konsekwencji błędne oddalenie w części w pozostałym zakresie wniosku o zadośćuczynienie;

- art. 8 ust. 1 ustawy lutowej w zw. z art. 445 § 1 k.c. poprzez błędną ich wykładnię dotyczącą zasad ustalania wysokości zadośćuczynienia, skutkującą nieprawidłowym sposobem szacowania zadośćuczynienia za krzywdę doznaną przez represjonowanego w wyniku przymusowego umieszczenia w izolacji, poprzez nieprawidłowe schematyczne przyjęcie, iż za miesiąc pobytu w izolacji zdaniem Sądu adekwatna do rozmiaru krzywdy jest kwota 30.000,00 zł, podczas gdy szacowanie odpowiedniego zadośćuczynienia nie powinno polegać na mechanicznym (nawet pośrednio) przeliczeniu powyższych wartości, ale na uwzględnieniu całokształtu okoliczności sprawy w zakresie indywidualnej krzywdy doznanej przez represjonowanego, co w ocenie skarżących przełożyło się na zaniżenie przyznanego zadośćuczynienia;

- art. 8 ust. 1 ustawy lutowej poprzez jego błędną interpretację i nieprawidłowe rozdzielenie przyjętej sumy zadośćuczynienia w kwocie 1.590.000,00 zł i przyjęcie, że każdemu z uprawnionych w istocie w sprawie należy się 1/4 ww. kwoty, zamiast 1/2 (na rzecz wnioskodawców), w sytuacji, gdy interpretacja przepisu art. 8 ust. 1 ustawy lutowej normuje, kto jest uprawnionym i w jakim zakresie, a zatem przepis ten nie wskazuje na dzielenie roszczenia również przez osoby już nie żyjące.

2) obrazę przepisów postępowania, która mogła mieć wpływ na treść orzeczenia, tj.:

- art. 7 k.p.k. poprzez dowolną ocenę dowodów i wyciągnięcie z materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie wniosków sprzecznych z zasadami prawidłowego rozumowania, doświadczenia życiowego i wskazaniem wiedzy i

uznanie, że zasądzone zadośćuczynienie spełnia cel i wymogi określone art. 8 ust. 1 ustawy lutowej w przypadku krzywd F. O., wskutek przedmiotowej represji;

- art. 410 k.p.k. poprzez pominięcie i nieuwzględnienie we właściwy sposób wszystkich istotnych okoliczności, wynikających z materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie, które miały wpływ na wymiar krzywd pokrzywdzonego, a w konsekwencji na wysokość zadośćuczynienia, w szczególności czasu izolacji, sposobu w jaki był traktowany w trakcie osadzenia pokrzywdzony, bardzo złych warunków osadzenia, stosowania wobec represjonowanego przemocy, rozłąki z rodziną, towarzyszącego mu strachu o siebie i rodzinę, poczucia izolacji oraz skrajnie negatywnego wpływu tych wydarzeń na jego zdrowie fizyczne i psychiczne, w sytuacji gdy F. O. doznał wyjątkowych cierpień na skutek stosowanego terroru, faktycznej skali maltretowania i oczywistej niesłuszności pozbawienia wolności.

II. W zakresie odszkodowania:

1) obrazę przepisów postępowania i prawa materialnego, tj.:

- art. 322 k.p.c. w zw. z art. 558 k.p.k. w zw. z art. 8 ust. 3 ustawy lutowej, która miała wpływ na jego treść, poprzez nieprawidłowe zastosowanie oraz w efekcie oddalenie wniosku o zasądzenie na rzecz wnioskodawców dalszej kwoty 3.157.034,11 zł odszkodowania za szkodę wynikającą z pozbawienia wolności F. O., podczas gdy Sąd ograniczył się jedynie do polemiki co do zasady dochodzonej przez wnioskodawców sumy pieniężnej z tytułu odszkodowania w pełnym zakresie odnośnie nieotrzymanego wynagrodzenia z tytułu prac przymusowych oraz wartości utraconego na rzecz Skarbu Państwa gospodarstwa rolnego;

- art. 8 ust. 1 ustawy lutowej poprzez jego błędną interpretację i nieprawidłowe rozdzielanie przyjętej sumy odszkodowania w kwocie 282.514,91 zł i przyjęcie, że każdemu z uprawnionych należy się ¼ ww. kwoty, zamiast ½ (na rzecz wnioskodawców), podczas gdy interpretacja przepisu art. 8 ust. 1 ustawy lutowej normuje, kto jest uprawnionym i w jakim zakresie, tj. ustawa lutowa w art. 8 wyraźnie wskazuje krąg uprawnionych do dochodzenia roszczeń na jej podstawie, tj. małżonkę, dzieci i rodziców osoby represjonowanej, w związku z tym spadkobiercy J. O. posiadają legitymacji procesowej do występowania w niniejszej sprawie w charakterze wnioskodawców, a zatem przepis ten nie wskazuje na dzielenie roszczenia w niniejszej sprawie również dla żony, i dzieci ww. syna represjonowanego.

III. błąd w ustaleniach faktycznych przyjętych za podstawę wyroku, mający wpływ na treść orzeczenia, polegający na niedostatecznym ustaleniu rozmiaru krzywdy F. O., a w konsekwencji niewzięciu pod uwagę wszystkich okoliczności mających wpływ na wymiar krzywdy, w tym takich zdarzeń, które potęgowały jego krzywdę fizyczną i psychiczną, tj. niedocnienie w odpowiednim stopniu skali katowania reperowanego w wyniku pozbawienia wolności, warunków, w jakich odbywał izolację, podczas gdy względy merytoryczne i racjonalne wskazują, iż nieuzasadnione jest ocena Sądu ocena represji doznanych przez F. O., na zasadzie przyjęcia pośrednio braku podstaw zadośćuczynienia wykazanych przez pełnomocnika wnioskodawców jako wyróżniających sytuację represjonowanego.

Podnosząc powyższe zarzuty, apelująca się wniosła o:

- zmianę wyroku Sądu Okręgowego we Wrocławiu poprzez zasądzenie na rzecz wnioskodawców : T. O. i L. O. dalszej kwoty tytułem zadośćuczynienia 16.598.538,36 zł – za krzywdy doznanej przez F. O..

ewentualnie:

- uchylene zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Apelacyjny zważył co następuje:

Apelacja pełnomocniczki wnioskodawców jest częściowo zasadna, a to w zakresie zarzutu obrazę art. 8 ust. 1 ustawy z 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r., poz. 1693, cyt. dalej jako ustawa lutowa) poprzez

niewłaściwe określenie kręgu osób na które przeszło roszczenie o odszkodowanie i zadośćuczynienie o jakim mowa w art. 8 ust. 2a ustawy lutowej przysługujące zmarłemu F. O..

Poza sporem znalazły się ustalenia Sądu Okręgowego w zakresie spełnienia przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa określonych w art. 8 ust.2a i 2b ustawy lutowej a dotyczących prowadzenia działalności niepodległościowej przez męża i ojca wnioskodawców, czasu i miejsca tej działalności oraz czasu, miejsca i przyczyny represji jakie go dotknęły ze strony radzieckich organów pozasądowych.

Choć apelacja formułuje zarzuty obrazy przepisów postępowania, prawa materialnego i błędu w ustaleniach faktycznych, to w zasadniczej części (poza zarzutami z punktów I.1. tiret trzecie i czwarte, II.1. tiret drugie) chodzi o ten sam zarzut – określenia zadośćuczynienia w nieodpowiedniej sumie i odszkodowania nie uwzględniającego pełnej szkody.

Zarzut obrazy art. 7 k.p.k. jest niezasadny. Sąd I instancji dał wiarę wszystkim dowodom ujawnionym na rozprawie w szczególności tym zaofiarowanym przez wnioskodawców i osoby ich reprezentujące. W istocie apelującej chodzi o wyprowadzenie z tych dowodów wadliwych wniosków o podstawie faktycznej, co Sąd Apelacyjny traktuje jako przyczynę odwoławczą z art. 438 pkt 3 k.p.k.

Niezasadne jest twierdzenie apelacji o naruszeniu art. 410 k.p.k. Sąd Okręgowy dostrzegł przecież i uwzględnił ustalając wielkość zadośćuczynienia (uzasadnienie podsekcje 3.1., 5.2.) okoliczności zatrzymania F. O. przez oddziały radzieckie, złe, nieludzkie warunki transportu, pobytu i pracy przymusowej w Kazachstanie, ich czas trwania (4 lata 5 miesięcy), dotkliwe kary jakie spotkały represjonowanego, przeżycia jakie mu towarzyszyły, znaczne pogorszenie stanu zdrowia, a wynikające z zeznania T. O. (k. 63v-65), życiorysu napisanego przez jego ojca (k. 127-128), oświadczenia B. i J. B. (k. 26), zaświadczenia (k. 27), dokumentacji medycznej obrazującej leczenie F. O. (k. 28-37), artykułu opisującego warunki życia Polaków deportowanych do Kazachstanu (k. 38-42).

Jak wynika z pisemnych motywów Sąd I instancji nie stracił z pola widzenia (podsekcja 3.1.2. in fine), że cierpienia psychiczne wywołane represjami radzieckich organów pozasądowych nie zakończyły się wraz z powrotem do kraju - F. O. odczuwał poważne następstwa nieludzkiego traktowania jeszcze długo po przyjeździe. Relację T. O. w tej mierze potwierdza dołączona dokumentacja medyczna. Skoro Sąd I instancji pisze o tej okoliczności ustalając podstawę faktyczną rozstrzygnięcia (podsekcja 3.1.2. in fine), to nie sposób uznać, że jej nie uwzględnił określając odpowiednią sumę zadośćuczynienia tylko dlatego, że jej ponownie nie wymienił w podsekcji 5.2.

W zakresie oddalenia w części żądania zadośćuczynienia zarzuty obrazy art. 8 ust. 1 i 2a ustawy lutowej w zw. z art. 445 § 1 i 2 k.c. i art. 448 k.c. są niezasadne.

Powołane przepisy Kodeksu cywilnego mówią o „odpowiedniej sumie pieniężnej” mającej zadośćuczynić bólowi lub cierpieniom psychicznym doznany przez osobę represjonowaną wskutek naruszenia dóbr osobistych przez zdarzenia wymienione w art. 8ust. 2a w zw. z art. 8 ust. 1 ustawy lutowej. Obraza prawa materialnego może polegać na błędnej wykładni prawa, albo na błędnym zastosowaniu (niezastosowaniu) stanowczego przepisu prawa materialnego. Pełnomocniczka co prawda podnosi, że Sąd Okręgowy wadliwie wykladał wymienione przepisy, lecz nie wskazuje na czym polegało niezastosowanie lub nieprawidłowe zastosowanie zasad wykładni prawa, podnosi natomiast, że przyznana tytułem zadośćuczynienia suma jest niewspółmierna do rozmiaru krzywd doznanych przez męża i ojca wnioskodawców. W istocie więc chodzi nie o zarzut obrazy prawa materialnego, lecz o twierdzenie, że ustalona przez Sąd I instancji suma nie jest odpowiednia do rozmiaru krzywdy doznanej przez poszkodowanego w następstwie represji radzieckich organów pozasądowych. Jest to więc zarzut wadliwości oceny Sądu Okręgowego co do adekwatności rekompensaty będącej wynikiem błędu w ustaleniach faktycznych.

Odpowiednia suma pieniężna ma kompensować krzywdę (art. 445 § 1 i 2 k.c., art. 448 k.c.). Ta jest z istoty niewymierna, niewyraźalna w pieniądzu. Odpowiednia suma nie będzie ekwiwalentem krzywdy, jak to jest w wypadku szkody materialnej, lecz może zapobiegać trwaniu naruszenia, czy łagodzić skutki negatywnych doznań stąd wynikłych. Taki kompensacyjny charakter wskazuje, że ma ona przedstawiać odczuwalną, a nie symboliczną

wartość ekonomiczną uwzględniającą „rozmiar doznanej krzywdy, wymagający oceny stopnia wywołanych cierpień psychicznych lub fizycznych, ich intensywności, czasu trwania lub nieodwracalności następstw doznanej krzywdy, ale także inne podobne okoliczności towarzyszące ujawnionej krzywdzie, objęte pojęciem tzw. całokształtu sprawy (por. między innymi wyrok Sądu Najwyższego z 30 stycznia 2004 r., I CK 131/03, OSNC 2005 Nr 2, poz. 40). Nie zawsze w pełni mierzalny (wymierny) charakter tych okoliczności sprawia, że sąd ma normatywną swobodę w ustalaniu odpowiednich sum tytułem należnego zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę, co sprawia, że korygowanie jego wysokości w kwotach zasądzonych przez sądy niższej instancji jest możliwe i dopuszczalne tylko wówczas, gdy stwierdza się oczywiste naruszenie ogólnych zasad (kryteriów) ustalania wysokości zadośćuczynienia.” (wyrok Sądu Najwyższego z 26 lipca 2016 r., II PK 193/15, LEX nr 2151422).

Zważywszy, że suma zadośćuczynienia ma rekompensować krzywdę jaka została bezprawnie wyrządzona osobie represjonowanej, to natężenie cierpienia takiej osoby nie jest takie samo przez cały okres trwania stanu z którym ustawa wiąże obowiązek odszkodowawczy (sensu largo), ale zmienia się zależnie od czynników zewnętrznych i wewnętrznych. Inne były one na początku deportacji, kiedy F. O. był przewożony bydłecy wagonami do Kazachstanu, inne gdy pracował przymusowo na plantacji bawełny, inne gdy był ślusarzem w przedsiębiorstwie transportowym, inne odkąd urodziło mu się dziecko o którego dobrostan musiał się troszczyć, inne kiedy doświadczał ciężkich pobić. Posłużenie się metodą taryfikacyjną polega na błędnym, sprzecznym z istotą zadośćuczynienia uznaniu, że szkoda niematerialna doznawana przez osobę jest każdego dnia represji taka sama. Apelująca zasadnie więc podnosi, że tak czyniąc Sąd I instancji naruszył przepis art. 8 ust. 1 ustawy lutowej w zw. z art. 445 § 1 k.c., choć krytycznie trzeba ocenić taki sposób postępowania, gdy we wniosku pełnomocniczka wylicza wielkość dochodzonego zadośćuczynienia metodą taryfikacyjną, a następnie apelacja zarzuca Sądowi Okręgowemu, że tę metodę wykorzystał. Mimo zastosowania tej wadliwej metody ustalona przez Sąd Okręgowy suma pieniężna jest odpowiednia do doznanej przez męża i ojca wnioskodawców krzywdy i czyni zadość funkcji kompensacyjnej i nie wykracza poza przyznany przez ustawę Sądowi orzekającemu merytorycznie szeroki zakres swobody.

Sąd ten rozważył całokształt okoliczności mających znaczenie dla oceny rozmiaru krzywdy jakiej doznał F. O. i nadał im właściwą rangę a przyznana suma pieniężna (blisko 1,6 mln zł) ma realną wartość ekonomiczną zdatną by kompensować krzywdę wynikłą z pięćdziesięciu trzech miesięcy represji radzieckich organów pozasądowych.

Wbrew apelacji Sąd Okręgowy nie bagatelizował rozmiaru cierpień fizycznych i psychicznych F. O., dostrzegł i właściwie ocenił wagę stosunkowo długiego (cztery lata i pięć miesięcy) okresu pozbawienia wolności, ciężkie warunki pobytu, poczucie skrzywdzenia, natężenie obawy o życie, zdrowie swoje i najbliższych, o przyszłość, wykonywanie przymusowej pracy ponad siły, ciężkie pobicia i ich długotrwałe następstwa utrzymujące się długo po powrocie do kraju.

W zakresie oddalonego żądania odszkodowania apelacja podnosi zarzut obrazy art. 322 k.p.c. w zw. z art. 558 k.p.k. w zw. z art. 8 ust. 3 ustawy lutowej, co łączy z nieuwzględnieniem żądania odszkodowania z tytułu nie wypłaconego wynagrodzenia za pracę przymusową w Kazachstanie oraz utraconego gospodarstwa rolnego.

Nie jest podważane, że F. O. w okresie deportacji do Kazachstanu wykonywał w ciężkich warunkach, kilkanaście godzin dziennie przymusową pracę za którą nie otrzymywał wynagrodzenia. Sąd Apelacyjny już dawniej (np. w sprawie II AKa 113/22) wyrażał pogląd, który nadal podtrzymuje, że nieodpłatne wykonywanie pracy przymusowej w ramach odbywania kary pozbawienia wolności przez osobę represjonowaną samo w sobie nie powiększa szkody wynikłej z represji skutkującej szkodą i krzywdą, ma natomiast znaczenie dla oceny cierpień fizycznych i psychicznych wpływając na wielkość zadośćuczynienia (por. wyrok Sądu Najwyższego z 24 kwietnia 2014 r., WA 12/14, LEX nr 1460569, wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 12 października 2021 r., II AKa 165/21, LEX nr 3343155, wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z 28 października 2021 r., II AKa 67/21, LEX nr 3259509). Tak też to ocenił Sąd I instancji (uzasadnienie podsekcja 5.2.).

Sąd Okręgowy trafnie zauważa (uzasadnienie podsekcja 5.1.), że to na wnioskodawcach, zwłaszcza gdy korzystali z pomocy fachowego pełnomocnika, spoczywał ciężar dowiedzenia wszystkich okoliczności związanych z dochodzonym

odszkodowaniem w tym z tytułu utraty tytułu utraty gospodarstwa rolnego na skutek deportacji w głąb Związku (...) (art. 6 k.c.). Wnioskodawcy tej okoliczności nie wykazali. Apelująca pełnomocniczka poza twierdzeniem, że mąż i ojciec wnioskodawców był właścicielem takiego gospodarstwa i skutkiem represji było m.in. jego przejęcie „przez władze państwowe na rzecz Skarbu Państwa” nie wskazuje dlaczego stanowisko Sądu I instancji jest nietrafne, ani nie podejmuje próby dowiedzenia okoliczności na które się powołuje. Nie bez znaczenia jest i to, że o to samo odszkodowanie toczy się postępowanie administracyjne (k. 175), co zasadnie zauważył Sąd I instancji.

Rację ma natomiast apelująca podnosząc, że Sąd Okręgowy wadliwie (co przyznaje w uzasadnieniu), z naruszeniem art. 8 ust. 1 zd. II ustawy lutowej, uznał, że roszczenie o odszkodowanie i zadośćuczynienie o jakim mowa w art. 8 ust. 2a w zw. z art. 8 ust. 1 ustawy lutowej przeszło po śmierci represjonowanego F. O. także na jego brata S. O..

„Przepis art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (tekst jedn.: Dz. U. z 2021 r. poz. 1693) w autonomiczny sposób reguluje wyłączenie przejście uprawnień w postaci odszkodowania za poniesioną szkodę i zadośćuczynienia za doznaną krzywdę w razie śmierci osoby represjonowanej na jej małżonka, dzieci i rodziców, w związku z czym uprawnienia te nie należą do spadku po osobie represjonowanej. (...) Przejście uprawnień do odszkodowania i zadośćuczynienia, o którym mowa w art. 8 ust. 1 zdanie drugie ustawy lutowej, traktowane jest jako instytucja szczególna i z tego względu niepoddająca się rygorom dziedziczenia określonym w prawie cywilnym. Wskazuje się, że ma ona charakter *lex specialis* i tylko ściśle określony krąg osób wskazany w tym przepisie przez ustawodawcę jest uprawniony do dochodzenia roszczeń, o których mowa w ustawie. Przepis ten, jako szczególny, nie podlega wykładni rozszerzającej. Podkreśla się też, że osoby wyznaczone w art. 8 ust. 1 zdanie drugie ustawy należą do kręgu spadkobierców. Jednak cytowany przepis, zgodnie z art. 922 § 2 k.c., wyłącza stosowanie prawa spadkowego” (postanowienie Sądu Najwyższego z 14 września 2022 r., I KZP 12/22, OSNK 2023 r., z. 1, poz. 1).

Tak więc uprawnienia do dochodzenia roszczeń o odszkodowanie i zadośćuczynienie o jakich mowa w art. 8 ust. 2a w zw. z art. 8 ust. 1 ustawy lutowej, które przysługiwały zmarłemu 1 czerwca 2017 r. F. O. przeszły na jego żonę L. O. i ich dwóch synów: J. O. i T. O..

Wszyscy oni wystąpili z tymi roszczeniami. Jednak J. O. zmarł w toku procesu 14 lutego 2021 r.

Pełnomocniczka podnosi, że w sytuacji śmierci takiego następcy osoby represjonowanej jej spadkobiercy nie mają uprawnienia do dochodzenia odszkodowania i zadośćuczynienia w trybie ustawy lutowej ponieważ uregulowano w niej przejście uprawnień o którym mowa na zamknięty krąg osób: małżonka, dzieci i rodziców osoby represjonowanej, a nie na dalsze osoby. W konsekwencji prezentowanego stanowiska należałoby uznać, że roszczenie, które przysługiwało następcy osoby represjonowanej nie przeszło na inne osoby, w szczególności spadkobierców, lecz wygasło wraz ze śmiercią następcy (tak uchwała Sądu Najwyższego z 28 lipca 1994 r., I KZP 17/94, OSNKW 1994 r., z. 7-8, poz. 44). Stanowisko to jest nietrafne.

Jak przekonująco z szeroka argumentacją wskazuje Sąd Najwyższy w cyt. wyżej postanowieniu „roszczenie o odszkodowanie za poniesioną szkodę, które wraz z roszczeniem o zadośćuczynienie za doznaną krzywdę przeszło, w myśl art. 8 ust. 1 zdanie drugie tej ustawy, na następców osoby represjonowanej, należy do spadku po tych następcach (art. 922 § 1 k.c.), zaś roszczenie o zadośćuczynienie tylko wtedy, gdy zostały spełnione warunki określone w art. 445 § 3 k.c.” (postanowienie Sądu Najwyższego z 14 września 2022 r., I KZP 12/22, OSNK 2023, z. 1, poz. 1, takie samo stanowisko wyraża uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 27 stycznia 1993 r., I KZP 35/92, L.).

Skoro art. 8 ust. 1 zd. II jest przepisem szczególnym w stosunku do regulacji prawa spadkowego to, jak trafnie zauważa pełnomocniczka, nie może być wykładany rozszerzająco. Nie można więc uznać, jak faktycznie czyni to apelująca, że odnosi się do czegoś więcej niż tam określono, a więc przejścia na określony tam krąg osób roszczenia z art. 8 ust. 1 (także w zw. z art. 8 ust. 2a) ustawy lutowej, które przysługiwałoby zmarłej osobie represjonowanej. „Jeżeli ustawodawca wyłącza ze spadku określone prawa majątkowe, wskazując inny krąg następców i jednocześnie nie zawrze unormowania, iż w razie braku tych następców lub z chwilą śmierci prawo to wygasa, to do praw tego rodzaju mają zastosowanie przepisy księgi czwartej kodeksu cywilnego (...). Tak więc reguła ta dotyczyć będzie również

uprawnienia do odszkodowania i zadośćuczynienia, które przeszło na następcę (następców) w trybie art. 8 ust. 1 zdanie drugie ustawy lutowej. Wobec tego uprawnienie to, jako prawo majątkowe, wejdzie w skład spadku po następcy osoby represjonowanej, na zasadach określonych w prawie cywilnym. (...) Skoro ustawodawca dokonał szczególnych unormowań tylko w takim zakresie, jak w art. 8 ust. 1 zdanie drugie ustawy lutowej, a nie w szerszym, to przepis ten jako szczególny nie podlega wykładni rozszerzającej. Wobec tego należało uznać, że do uprawnień odszkodowawczych uzyskanych przez następcę, w trybie ustawy lutowej, we wskazanym wyżej zakresie, mają zastosowanie przepisy art. 922 § 1 i art. 445 § 3 k.c.” (uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 27 stycznia 1993 r., I KZP 35/92, L.).

W wypadku cywilnoprawnych roszczeń odszkodowawczych „zasadę stanowi, iż roszczenie o zadośćuczynienie za doznaną krzywdę wygasa z chwilą śmierci uprawnionego (wyjątkiem tu będzie regulacja art. 445 § 3 k.c.), a roszczenie o odszkodowanie należy do spadku po nim i przechodzi na spadkobierców (art. 922 § 1 k.c.). Szczególną regulację stanowi przepis art. 8 ust. 1 ustawy lutowej, ale tylko w zakresie w nim unormowanym, a więc tylko w zakresie przewidującym przejście uprawnień represjonowanego na jego małżonka, dzieci i rodziców. W pozostałym zakresie reguły prawa cywilnego znajdują zastosowanie, skoro przepis art. 8 ust. 1 ustawy lutowej nie normuje tej sfery. Za taką interpretacją przemawia właśnie zakaz rozszerzającego wykładania regulacji o charakterze wyjątku. Dlatego też zgodzić się należy z zapatrywaniem, że argumentacja, w której dla wzmocnienia tezy o niedopuszczalności dziedziczenia roszczenia o odszkodowanie i zadośćuczynienie przez spadkobierców następcy osoby represjonowanej przywołuje się wyjątkowy charakter syngularnego mechanizmu sukcesji, utożsamia jednak fakt istnienia wyjątku od przepisu ogólnego z derogacją całej reguły. Tymczasem istnienie takiej relacji jeszcze nie przesądza o zastąpieniu całości unormowań zawartych w przepisie ogólnym rozwiązaniami statuowanymi normą szczególną - zakres derogacji normy ogólnej zależy bowiem od granic limitujących wyjątek. Odstępstwo od ogólnych reguł spadkobrania roszczeń należnych działaczowi opozycjnemu skonstruowano, z jednej strony posługując się kryterium przedmiotowym (mechanizmem przejścia objęto świadczenia kompensujące i uszczerbek ekonomiczny, i cierpienia psychiczne represjonowanego), z drugiej zaś odwołując się do podmiotowego warunku nabycia prawa (zamknięty katalog osób, pomiędzy którymi w razie śmierci działacza opozycyjnego następuje przejście roszczeń kompensujących). Ogólny reżim określony prawem spadkowym powoduje, że mechanizmem regulującym przejście roszczenia o odszkodowanie i zadośćuczynienie w razie śmierci kolejnych uprawnionych osób jest zawsze dziedziczenie. W razie śmierci osoby poszkodowanej uprawnienie do dochodzenia roszczenia o odszkodowanie, a po spełnieniu warunków określonych w k.c. - także roszczenia o zadośćuczynienie - przechodzi na jej ustawowych lub testamentowych spadkobierców. Gdyby także i ci zmarli, nie uzyskawszy odziedziczonych kompensat majątkowych, roszczenie o odszkodowanie i zadośćuczynienie nabyte w drodze dziedziczenia weszłoby w skład ich spadku. Sukcesja syngularna określona w ustawie lutowej wprowadziła odmienne reguły tylko w zakresie nabycia prawa po poszkodowanym, a więc jedynie w odniesieniu do pierwszego przejścia, następującego na wypadek śmierci pierwotnie uprawnionego. Zgon kolejnych legitymowanych powinien implikować stosowanie reguł ogólnych” (postanowienie Sądu Najwyższego z 14 września 2022 r., I KZP 12/22, OSNK 2023, z. 1, poz. 1).

Nie może ulegać wątpliwości, że roszczenie o odszkodowanie, jakie przysługuje osobie represjonowanej na podstawie art. 8 ust. 1 zdanie pierwsze ustawy lutowej, nie jest prawem "ściśle związanym z jego osobą" (art. 922 § 2 k.c. pierwsza część zdania) i w myśl art. 8 ust. 1 zdanie drugie ustawy lutowej, w nie zmienionym charakterze prawnym, przechodzi ono nie na spadkobiercę, lecz na następcę osoby represjonowanej wskazanej w tym przepisie. W chwili więc śmierci tego następcy stanowi ono prawo majątkowe, które spełnia wymogi określone w art. 922 § 1 k.c., a więc wchodzi w skład spadku po nim.

Inna jest sytuacja, jeżeli chodzi o roszczenie o zadośćuczynienie, które przysługuje osobie represjonowanej również na podstawie art. 8 ust. 1 zdanie pierwsze ustawy lutowej. W tym wypadku nie ulega wątpliwości, że to roszczenie, w przeciwieństwie do roszczenia o odszkodowanie, dla osoby represjonowanej stanowi prawo "ściśle związane z jego osobą" w rozumieniu art. 922 § 2 k.c. Zarówno w orzecznictwie, jak i doktrynie przyjmuje się, że przepis art. 8 ust. 1 ustawy lutowej nie przewiduje samoistnych roszczeń następstw (por. uchwała składu siedmiu sędziów z dnia 27 stycznia 1993 r., I KZP 35/92, OSNKW 1993, z. 3-4, poz. 16; uchwała z dnia 28 lipca 1994 r., I KZP 17/94, OSNKW 1994, z. 7-8, poz. 44).

Zatem zarówno roszczenie o odszkodowanie jak i o zadośćuczynienie (skoro zaszły okoliczności z art. 445 § 3 k.c. – spadkodawca wystąpił z tym roszczeniem gdy żył), które przeszło na J. O. jako następcę represjonowanego F. O. z chwilą śmierci tego wnioskodawcy należy do spadku po nim. Nie ma więc racji apelująca podnosząc, że uprawnienie do odszkodowania i zadośćuczynienia przysługujące zmarłemu represjonowanemu F. O. przeszło, wobec śmierci po złożeniu wniosku jego syna J. O., tylko na żonę represjonowanego L. O. i jego drugiego syna T. O.. W części przypadającej na zmarłego J. O. jako część spadku po nim nabyli jego spadkobiercy: żona i córki. Nie ma znaczenia to, że małżonek i dzieci następcy osoby represjonowanej nie są wymienione w art. 8 ust. 1 zd. II ustawy lutowej.

Jednak spadkobierczynie J. O. nie zgłosiły swego udziału w niniejszym postępowaniu. Okoliczność, że E. O., K. O. i A. K. z sobie znanych powodów nie wystąpiły ze wskazanym roszczeniem, które nabyły w drodze dziedziczenia nie oznacza, że przypadająca im część przeszła na pozostałych następców represjonowanego: jego żonę i żyjącego syna.

„W razie śmierci osoby represjonowanej, uprawnionej do żądania odszkodowania za poniesioną szkodę oraz zadośćuczynienia za doznaną krzywdę i przejścia tego uprawnienia na podstawie art. 8 ust. 1 zd. 2 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz. U. Nr 34, poz. 149) na małżonka, dzieci i rodziców, zasądzeniu na rzecz wnioskodawcy lub wnioskodawców, którzy wystąpili z żądaniem, podlega taka część świadczenia przysługującego represjonowanemu, jaka wynika z podziału całej kwoty świadczenia przez liczbę osób uprawnionych.” (uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 27 stycznia 1993 r., I KZP 35/92, OSNKW 1993 r., z. 3-4, poz. 16, podobnie np. postanowienie Sądu Najwyższego z 11 czerwca 2021 r., V KK 324/20, LEX nr 3316906).

Świadczenie z tytułu odszkodowania i zadośćuczynienia o jakim mowa w art. 8 ust. 2a w zw. z art. 8 ust. 1 ustawy lutowej jest świadczeniem podzielnym (art. 379 § 2 k.c., uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 27 stycznia 1993 r., I KZP 35/92, OSNKW 1993 r., z. 3-4, poz. 16) Skoro tak, a nic innego nie wynika z ustawy lutowej to części przypadające następcom osoby represjonowanej są równe (art. 379 § 1 k.c.).

W realiach sprawy, zważywszy na opisane wyżej okoliczności, ustalona trafnie wielkość odszkodowania i zadośćuczynienia należnego zmarłemu F. O. represjonowanemu przez radzieckie organy pozasądowe należy podzielić na trzy równe części odpowiadające liczbie następców (żona L. O., synowie T. O. i J. O. zmarły po złożeniu wniosku o odszkodowanie i zadośćuczynienie) co daje po 530000 zł (1590000zł : 3) z tytułu zadośćuczynienia i po 94171,64 zł (282514,91 zł : 3) tytułem odszkodowania. Te ilorazy należało pomniejszyć o kwoty już zasądzone zaskarżonym wyrokiem.

Różnice wynosić będą:

- 132500 zł z tytułu zadośćuczynienia (530000zł – 397500zł),
- 23542,91 zł z tytułu odszkodowania (94171,64zł – 70628,73zł)

Z tych wszystkich powodów należało zmienić wyrok w zaskarżonej części i zasądzić na rzecz wnioskodawców wymienione wyżej kwoty ponad te zasądzone w wyroku Sadu I instancji.

O kosztach procesu orzeczono na podstawie art. 13 ustawy lutowej.

SSA Robert Zdych	SSA Cezariusz Baćkowski	SSA Artur Tomaszewski
-------------------------	--------------------------------	------------------------------